

Nemzeti Társalkodó

Május 12dik napján 1855.

Az ember és a földkörüli
észrevételek.

(végzet)

A' földön mindenütt léteznek olyan helyek is, melyeken az eredeti szikla a' napon künn, és nem a' viz alatt létezik, 's hihetőleg az utolsó áradás által nem borított-bé. A' magos bértzi térségeken, és a' magos tájékokon, Ámerikába az Andes bértzein, Áfrikába a' Habesi bértzteren, a' Nilus forrásinál, Ásiába a' Kaukasus, a' Taurus és Ural környékein, Európába az Alpeseken, a' Pirénéuson, a' Hártzon a' Cseh, Lengyel bértzekén az eredeti sziklák a' napon künn állanak. Ugy lehet tehát itélni, hogy ezen helyek az utolsó özön vizben nem merültek el. Rajtok létezhetek emberek is, állatok is. Tudni kell pedig hogy oly sok évet tartó vizözön alkalmával az emberek és a' szelid állatok, csak oly magos helyeken menekedhettek-meg, hol elegendő táplálást kaphattak, 's magokat a' hideg 's nedvesség ellen megoltalmazhatták, és az csak nagy és ki-

terjedt bértzeken 's azok terein eshetett-meg. A' nevezett helyeken létező országok közül némelyek az utolsó özönvizkor kőszirtak voltak, mások a' viz színin csak úgy nyulhat-tak-ki, mint valamely szigetek; mások sziget-tengert — Archipelagust formáltak, mint ma is a' déli és görög tengerek szigetei. Ugy tetszik, hogy mindenek felett Ámérikába az Andes bértze a' leg kiterjedtebb sziget volt, 's azon Quito várassát a' világon legrégebb városnak lehetne tartani. Humbold Déliámérikába Mexikoba és Péruba a' legsenségesebb bértzek lapjain a' tenger felszínéhez mérve 1600 — 1800 öl magosságban nagy ember mivelődésnek nyomát, paloták és ferdők romjait találta. *Encoramoda*-ba — Vad emberek közt — egy nyolczvan láb magos, meredek gránit szirtban, hová nagy állások nélkül felmenni nem lehetett, a' napnak, hódnak, több féle állatoknak, nevezetesen krokodilusoknak, boá kigyóknak 'sat. képeit bémetszve találta. *).

A' Modénai Herczogségben kúta ásása alkalmával, a' mostani föld színin aloll husz, harmintz lépéssel kőfalak romjait találták, sőt két, három rendbeli föld felszínit vettek észre, melyek mind emberektől voltak mivelve. Az elébb említett földszinén áll — hol a' kőfal romja találatott — negyven lábbal más földszinén kővé vált fű, plánták, bokrok gyükrét találták, 's mind ezek felett

*). *Ansichten der Natur von Alex. v. Humbold Tübingen 1808.*

egy kővé vált egész telyességében létező fígefát is ágaival 's gyümölcseivel. Ezen földszinén még alább harmincz lépéssel oly földre találtak, melyben szántó vas szerszámok, és kővé vált buza főket leltek. Mind ezen földszinek közt volt tenger fenekének nyomát is lehetett tisztán látni. *).

A' magos hegyeken találtató vasmacs-kák, a' kőszirtokon létező vaskarikák, melyekhez a' hajókat kötötték, olyan környékekben, melyek körül nagy távolságban nincs tenger, az Alpeseken létező vashidak, a' hová menni most lehetetlen — **) az elődi világnak más állapotjáról bizonyítanak. Gibráltárnál egy kőszirtben, midőn azt lövéssel hányták egy redoute készítésére, egy tökéletes ember vázát találtak. Assenheimban nem régen, a' kőszén bányában ember csontat, 's egy vastört leltek. Az Arencili kőbányában a' kőszirtben ember csontot 's mellette egy kardot találtak. Szt. Ange-ban a' márvány sziklában egy negyven láb hosszúságu ember vázát találtak. 1460 a' Brenai Cántonban egy bányában, a' mostani földszinén a' lol száz öllel egy egész hajót találtak, olyant, a' milyennel most is utaznak. ***).

Midőn a' tudós Maupertius a' földformája kitanulása tekintetéből a' franczia aka-

*). Ray-s Betrachtungen der Welt, Anfang, Veränderung, und Untergang.

**). Allgemeine Anzeigen der Deutschen 1812.

***) Tellomet p. Mr. Mallet Tom I. p. 87 etc.

démia által az északi sorokkör alá küldetett, ebben a' természetre nézve egészen kihólt, 's a' hideg miatt megmerevedett pusztában olyan monumentumra talált, melynek mind rendkívüli nagyságából, mind a' rajta talált, 's Maupertius által a' francia akadémia számára híven lerajzolt írásvonásokból azt kell itélni, hogy az emberi mesterségnek igen jeles mive. Maupertius úgy találta, hogy nem a' természet munkája, hanem bizonyoson emberi kéz tette oda valamely rendkívüli eset emlékezetére. A' déli tenger szigetei közül *Oster insel* nevűben — a' vad népek közt, olyan Colossális oszlop képeket találtak az angolok, melyek az egyiptomiakhoz egészen hasonlók. Az oszlopok egy darabbul állanak 25 — 26 láb magasak, 10 — 12 láb magosságu kő alapra voltak téve, minden oszlop tetőjén egy iszonyatos nagyságu czilinder. Melyik rendvilági emberek emelték oda? 'S mechanikai törvény használása nélkül megeshetett-é? *).

Svédországban *Fahuñ* nevű helységben a' tengertől távol egy bányában kőszirt ágyásak alatt egy egész tengeri kikötőt találtak mindennel, a' mi egy olyan építésre szükséges.

A' föld golyóbissának első időszaka vagy revolutioja után a' viz a' fennebiek szerint rendre elvonulván, a' földnek némely részét szárazban hagyta, melyet lehet tapaszt-

*) Citoyen Babié Voyage aux peuples Sauvages.

talni a' *holt ágyban* — Todtliegend — mely a' földnek mintegy második haja. Az eredeti sziklamassák, melyek helyen helyen bővebben ereszkedtek-le, a' holtágyból kiteszenek, 's ez a' földön mindenütt egy mélyebb lapájt — niveau, tsinál. A' holtágynak mindenütt az a' tekintete van, mintha a' vizek a' földrűli elvonulásokkal a' düledékeket és romakat az eredeti sziklákrul a' mélységekbe vitték, 's így a' holtágyat formálták volna.

A' holtágy tehát a' második időszakot teszi, mit a' föld szenvedett: tudni illik a' viznek nagy lepadását, mely által a' föld felszine részint először tétetett szárazba. Itt mutatkozik első nyoma 's mintegy magva a' föld következő plánta életi — végétabilis — formálódásának. Semmit se lehet itten egyebet kövélettnél — petrificatum — találni, nevezetesen kevés harasztokat, melyek csak kőtömegekben, és szirtüregekben nevednek; hinárokát és mohákat, melyek még most is a' mezitelen 's durva földön teremnek; 's végre oly állati plántákat, melyek az életmivi formálódásnak legelső fokán állnak — a' mint ezeket felyebb bővebben láttuk.

Ezután következett egy harmadik időszak. Mi után a' föld felszine részint szárazban állott, egy második vizözön következett melynek alkalmával a' régibb fekbértzek — Flötzgebirge — formálódtak. Ezekben lehet találni több féle teremtményeknek, p. o. csigáknak, 's más oly állatoknak maradványit

melyek csak a' vízben élhetnek. A' föld nagyobb életmivi kiformálódásának egy adatja.

Talám ezen időszakra lehetne tenni az *Érczek* országának formálódását tiszta fizikai és chemiai erők által. Az érczek az organizált testektől abban különböznek, hogy teljességgel semmi oly életet se fejeznek ki, mely az organizált testekéhez hasonlítna. Az egyes massák nagyba; melyek úgy állnak mintha a' nem organizált természet oriási lennének, és a' melyek heljen heljen, mint a' Himelája Hindostánba *) az egekhez érő magosságba emelkednek, általánosan azon típus szerint vagynak formálva, mint a' legkisebb értztest, vagy a' legapróbb fővénypor. Az értzekről nem kell képzelní, hogy tulajdon organumak volna; hogy táplálódának; hogy idegeny anyagokat hozzájuk hasonlívá lehetne tenni; hogy állati módon szaporodnának; hogy belőlről kifelé nevednének; az értzek nem mozognak magoktól, nem hálnak-meg, nem rothadnak, és ezek által különböznek voltaképpen a' plántáktul's állatoktól.

Az értzek elváltoztatására, vagy elosztására chemiai processusok kivántatnak, 's ezek béhatása által az értz megszűnik magában álló nem lenni, 's ön egyes alapanyagokká omlik össze.

*) A' földön legnagyobb hegy, melyek magossága Hevard szerint 25,589 áng. láb. Schröter azt állítja, mi szerint ő a' földben ennél is nagyobb hegyeket szemlélt volna.

Egy természeti értz rendalakban kell nézni mindenek felett a' külső alakra, alkatásra, keménységre, nehézségre, 's más physikai tulajdonságokra, 's chémiái viszonyokra.

A' mi földünk minden értzeknek öszve-r kásából van formálva, 's úgy lehet tekinteni, mint ezeknek öszvealkatott épületjét, — Synthesissét.

Ézután következett egy negyedik időszak egy erős, és talám az előbbieknél nagyobb vizapadás. Itt lehet legelőbb látni a' régi világ fenekét, — Boden der Welt — Különböző szelid állatok romjait, embereknek, 's ezek miveinek maradványit. Itten különböző nemü plánták 's élőfák különböző módon vagynak részint kővé, részint kőszénné átváltoztatva. Mindazonáltal még tökélyesen ki nem puhatoltathatott, valjon ezen időszak egyből vagy többől állott; valjon a' kővévált, és mélyebben fekvő erdők nem más vizözön által iszapoltattak oda; valjon a' régiebb fekbértzek egy vagy több özönviz által formálódtak? Éppen olyan igaznak tetsző lehet az is, mi szerint az eredeti sziklák többszöri viz állása által készitettek; a' vizek a' földön nevedtek is, apadtak is, 's így esett p. o. hogy a' porphir más vizáradásban szállott-le, nem a' melyben az eredeti szikla nemü.

Azon vizapadás után, mely a' negyedik időszakot teszi, következett az ötödik az Oceanus felemelkedésében, melynek alkalmával az eredeti világ feneké eliszapoltatott, 's

az újabb eredetű fekbérczek formálódtak. Utoljára jövünk az utolsó vizapadásra, arra, a' melyben élünk, és a' mely teszi a' hatodik időszakot. A' kösznet magában foglaló földfekágyakat különböző lapájokban — niveau — találjuk. Az újabbak igen is azok, miket a' viz által újabban elborított földfekágyakban lehet találni. Úgy tetszik, mintha a' régiebbek volnának a' tulajdonképpeni kőszénfekbérczek. Egész erdőket találtak különböző mélységben elegendesen részint kővé, részint szénné változva. Ha már megfontoljuk, hogy minden ilyen plántaéleti maradványoknak elfedezésére egy egy vizözön kívántatott; hogy a' viznek minden felnövésehez egy egy időszak volt szükséges, abból azt lehetne gyanítani, mi szerint a' tulajdonképpeni fekbérczek különböző időszakokban formálódtak; azt lehetne gyanítani, hogy a' fekbérczeknek teremtésekor a' föld egyszerűen többször volt elborítva, 's egyszerűen többször volt szárazföld; hogy az élő plánták, fák elszáradtak, kőszénné, vagy kővévalva dűledékek alá temetettek.

Azok a' kövek, melyek évezredek óta a' tenger hullámi által elé 's hátra, egy tájékból a' másikba hengertettek, 's az által minden szeglettyeket elvesztették, sok ezredek óta fekszenek a' szárazon. Lehet találni a' földben is, a' földszínén is, p. o. a' Kolozsvárra menő Feleki út mellett; lehet találni porphír és gránit darabokat, lehengergett kőszirt darabokat oly helyeken, hová a'

természet közelebbről kőmassákat és földet szerkeztetett, és a' mi csudálatosabb még márványokat is, 's mind ezek évezeredek óta elválhatatlan egyesületben léteznek. —

A' föld felszínének — hajának — több nevezetes változásai is történtek későbbi időkben, de azokat mind csak helybélieknek — localis — tekinthetjük. Ide számlálhatjuk a' föld felábrázatjának — superficies — felemelkedéseit, bésülyedéseit, áradásokat, tengerek átrontásait p. o. a' Bosphorus Tracicusnál, Gibráltárnál, és a' veres tengernél. Ide számlálhatjuk továbbá a' nagy folyóvizek medre változtatását, szigetek elő állását a' tengerekből, földrendüléseket, vulkáni kirontásokat, és nevezetesen a' földnek a' tenger által egy lassu grádatiovali szünetlen borítását. Mert ugyan is, a' mint tudjuk a' tenger n. keletről nyugot felé lassanként, de szüntelen költözik: p. o. Aigues-mortestól, Fréjustól, Rávennátnál, melyek nagy kikötők voltak, ötszáz évek alatt két m.földre távozott-el a' tenger. Ezen előhaladásbul fellehet számítani, mi szerint a' tengernek a' világ körüli útazására, ha valamely nagy revolutio ismét közbe nem lépik, két millio kétszáz ötven évek kivántatnak. Itten meg kell egyszermind jegyezni azt, mi szerint ez az időszak — a' természet tudósok állítása szerint — erőssen közelit azon idő mennyiséghez, melyet a' föld tengelje ön felemelkedésre 's az egyenlőveli egybeérésire — coincido — megkíván. —

Minekelőtte a' földplánétának formálá-
sárolí értekezésünket elhagynók, talám nem
lesz érdektelen különböző szigeteknek, szig-
gettsomoknak — Inselgruppe — eredetokrül,
nevezetesen a' déli tengeren — említést ten-
ni. A' halhatatlan Forster nagy pontossággal
írta-le a' hasonló, polypusok és klárisok ál-
tal, úgy szólván, felépitett szigeteket. Ő meg-
mutatta hogy a' polypusak, 's különösen a'
madrepor 's más nemü klárisak mimódon for-
málják az úgy nevezett zátont a' tengernek
szírtos fenekén, 's azt hogy építik a' tenger-
nek felszinéig; hogy a' hullámok miképpen
hordanak azon újanan épített kláris kőfalak-
ra mindenféle csiga, kláris darabokat, ten-
geri plántákat, posványt, iszapot, fővényet
's t. ef. mely kőfalak aztán a' tengerbül ki-
emelkednek. Az e' szerint szabaddá lett sim-
alapra a' madarak 's a' szelek többféle nö-
vevény magokat hordnak; ezeknek további
szaparodások, kiveszések által, és újjabb
massáknak lassankénti oda mosása által egy
mindég szilárdabb 's végre lakható földpad
lesz. Elébb növevények, aztán állatok 's u-
tőljára emberek költöznek oda a' szomszéd
partakrül 's szigetekrül. Hasonlóképpen írta-
le O. Kotzebue is azon klaris-szigetek ere-
detét, melyek mindég klaris zátonokkal vagy
nak körülvéve. Azon szigetek oly alatonak,
hogy a' hullámak felettek elhaladnak. A' plán-
ták száma is azokon kitsiny. Kotzebue és ú-
títársai az általak közelebb megvizsgált Ra-
dak-szigetek egész lántzán nem találtak töb-

bet ötven kilencz plánta nemeknél, oda számítva még azon hét nemeket is, melyek természetleg ember kéz által ültettek oda.

Utoljára, legyen szabad megjegyezni, hogy mi az utolsó özönvíztől mostanig 4126 éveket számlálunk. Ha tehát felvesszük, hogy ezen özönvizeken kívül talám három, négy özönvizzel 's ugyan annyi apadásak és annál fogva mindössze hat, nyolcz 's több időszakok léteztek, ugy nem tehetünk egyebet, mint bámulással következtetni, mi szerint hány ezernyi ezereknek, 's talám millio éveknek kellett el telni a' földnek első formálása óta! Azomban bárha némely tudósok a' gravitatio törvényre, a' folyók törvényre és a' víz elégtelen volta tekintetéből lehetetlennek állították, mi szerint a' földgolyóbissát a' víz egyszerre borította legyen-el, sőt azt a' phisicában egy ostoba chümerának lenni mondották is, mind az által a' Mozsés által előbeszéllett özönvizet, mint csudát szabad hinni. Az özönviz historiájában minden csuda. Csuda az, hogy negyven napi esső a' föld ötrészét el borította, és hogy a' víz a' legmagasabb hegyek tetején felyül tizenöt singel nevededett; csuda hogy a' földplánéta minden részeibül minden állatok nemébül mentek a' Noé barkájába, hogy békességben éltek, 's volt mit enni; csuda hogy mihelyt a' barkából kibujtak, volt mivel táplálják magokat; csuda, hogy Noé nem láthatta a' barkából, megapadott legyen é a' víz vagy nem? 's annak

megvizsgálására állatokat küldött-ki. E' szerint a' közönséges özönvíz historiája olyan mint a' Babelé, a' Baláám számárnéjéé, a' Jeriko öszve omlásáé trombita szónál, olyan mint a' veres tengereni átmenésé, és minden más csudáké, melyeket az úristen az ő választott népe kedvéért tenni méltóztatott.

Végezetre, azok kedviért, kiknek tettszene ezen irományotska birálásába, 's talám némi elmés piszkolódásba is elegyedni, meg kell azt jegyeznem, mi szerint én, mint egy Árkadiai paraszt csak az ártatlan mező 's az egyszerű természet után okoskodva, sem tudományos rendalkatra, se fellengős írásmódra nem vigyáztam, hanem mindent úgy tettem papirosra, mint fejembe jött, 's minden ennséget telyesleg kirekesztve csupán arra törekedtem, mi szerint némely nétalám véllem egy ízlésű olvasó ezen — valósággal érdekes — tárgyakan kedvesen andalogva, magát az elenyészet világok romjai közzé viszzá gondolja, 's — kitudja? — oly szerencsés megfogásokra serkenthet-fel, melyek a' közértelem kifejtődésire hasznoson szolgálhatnak. Nekem elég gyönyörűség, ha ez által bár azt a' szolgálatot tettem, mit egy darab kő, melyen, midőn valaki át bukkat, leesésivel félre turta azt a' kis földet, mely egy elrejtett kincses edénynek a' száját fedi vala. — Én tehát a' lehető biráló úrnak ezzel komolyan jelentem, hogy engemet a' legszurósabb felszóllítás is háborura nem gerjeszténd, 's ugyan azért barátságosan jo-

vallom, hogy a' sovány pízok helyett írjon ennél jobbat, 's az által nyerje-meg a' publicum háládatosságát 's az én szives köszönetemet. —

Gy. Fejérvári id. Farkas Sándor.

Egy porosz paraszt egyszerű gondolatai a' Szabadságról. Németből.

Az ember szabad. Ön akaratja teszi őtet szabaddá. A' szabadság valódi használatára megkívántatik a' jó lelkiismeret. Jó lelkiismeretem van, ha indulatiman uralkodom, ha jót cselekszem, és ha azon állapotban, melyben élek kötelességeimet hiven telyesítem. Mindezeknek alapja az Istenbeni hit. — Hiszem, hogy van egy Isten, ki léteemet adta, ki mind azt, valamit cselekszem látja, ki egykor minden cselekedeteimről számot kér, ki a' jót megjutalmazza, a' gonoszt megbünteti: hiszem hogy van élet a' halál után is. — Ki ezt hiszi és kötelességét hiven telyesíti, legyen bár paraszt vagy király szabad. — —

Én együgyü paraszt és jobbágy, de még is merőbe szabad vagyok. Kötelességeimet tőlem kitelhetőleg telyesítem; 's szántó földjeimet a' különböző földnek czélarányos elegyítése, megkívántató barontartás és trágyázás által mindég javítani igyekezem. — A' fényűzési költségektől lehetősképen óva-

kodom; fa-padaimon és tulajdon köntösömben, mely ön kezem szőtte posztóból és bőrből áll, oly jól találom magamat, hogy egy fejedelemmel sem cserélnék. —

Mint hogy én és az enyimek mindég rendes foglalatosságban vagyunk, 's mint hogy az evésben ivásban és alvásban tisztaságot és rendet tartunk; ritkán vagyunk betegek: ha mindazáltal néha hibánkon kívül is megtörténik; nem folyamodom a' kuruzslóhoz, nem ahoz, ki a' sympathia vagy Homaeopathia által gyógyít. — Hogy evésben ivásban és alvásban rendet kell tartanom, főkép mikor egészségem gyenge — tanítja tulajdon értelmem; de hogy egy homaeopathiai porszem, melyben valamely gyógyszernek alig van milliódnyi részetskéje, több napokig, sőt hetekig munkás legyen, vagy valamely betegséget meg is gyógyítson, azt paraszt értelemmel meg nem foghatom. — Hiszem, hogy a' természet a' betegségek nagyobb részében segít önmagán; de azt sem tagadom, hogy a' czélarányoson megválasztott gyógyszer eszközölheti a' betegség hamarábbi gyógyulását: tehát a' rendes orvoshoz folyamodom. Én merőbe szabad vagyok.

Tartozásomat a' státusnak önkényt és jó kedvelle fizetem — bátorságban — békében lakom és boldogul élek mély bélátó igazságos és hazám javát önérdekeinél többre becslő kormányom óltalma alatt. — A' sajtó szabadságot és szabad polgári alkotmányt — mit némelyek sürgetnek — mint szabad em-

ber én sem vethetem-meg: mindazáltal úgy tetszik, egyik sem tartozik hazám elkerülhetetlen szükségei közé. — Át látom ugyan én, hogy a' sajtó törvényes szabadsága, a' rosz gyalázása, és igaztalanság megtámadása által, felette sok jót lehet kivívni: de meg vagyok győződve arról is, hogy a' sajtó szabadsággali visszaélés, az írók és újság szerkesztők mérészsége által, gyakran egész családokra (familiákra) sőt országokra is nagy szerencsétlenség háromolhatik és háromlott is.

Jóllehet át látom, hogy szabad és törvényes polgári alkatmány által, az alattvalókon 'saroló fejedelmek és rosszat mivelő velő tanácsosok korlátok közzé szoríthatnak; de megvagyok győződve arról is, hogy rám nézve — ki örökös és egyedül uralkodó, de egyszersmind vallásos, bölcs és igazságszerető monarcha szelid kormányja alatt élek; kinek egyedüli gondja alattvalóit boldogokká tenni, ki az igazságot királyi széke ékességévé választotta; — hogy rám nézve, ki a' szabadság és egyenlőség országában lakom, hol sem nemesi, sem polgári állapot a' másik felett nem pártoltatik; hol minden alattvalónak egyenlő jogai és szabadságai vannak a' törvény előtt; hol én ha magamat állapotomban terhelve lenni hiszem szabadon a' felsőség és királyom elébe léphetem, és ha ügyem alapos — igaz a' felsegítetést bizva várhatom; — hogy rám nézve mondom, oly polgári alkatmány, mely mellett nép' tapodók környezik a' királyi széket, kik ön ér-

dekeikért az alsóbbak jogait, 's a' haza leg-szentebb törvényeit öszve tiporni — feláldozni elég lelketlenek — nem szükséges, nem jó.

Hogy 'sarnok nem fogja bitorlani hazám királyi székét biztosít a' mostani uralkodó ház, melyből származott Nagy Fridrich minden uralkodók volt csillaga, 's mostani királyom az igazságos Fridrich Wilhelm. — Úgy vagyok — boldog vagyok én és boldog hazám — szabad én és szabad hazám — örök hála érte igazság szerető 's jobbjai javáért buzgón munkálkodó királyomnak!! ki elég lelki erővel bír a' kormányt biztoson vezetni, 's minden ön érdekü 's rosra célzó tanácsosokat magától messze száműzni. — Úgy vagyok én szabad 's annál fogva kész vagyok hazám szabadságát, igazságos királyom jogait, 's jóllétünkön fáradszatlan iparral 's óriási lelkierővel munkálkodó honfitársaim méltánylott életeket, becsületeket — békes. ekémet fegyverrel felcserélve — utolsó csepp véremig híven óltalmazni. — N. Enyeden 1855ben febr. 27kén.

BIZONYTALAN APA.

Egy zsimbes apa a' maga oskolába járó fiát így inté és dorgálá egykor: Ha te ma is az oskolai munkáddal és leckéddel készen nem leszel: nem kapsz egy falatot is enni: ez olyan igaz, mint az, hogy én apád vagyok. — Közbe jöven a' gálantságról (szegre járás) esméretes felesége, így vigasztalá síró gyermekét: ne fély fiam! kapsz ebédet.